

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра ботаніки, дендрології та лісової селекції

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Директор ННІ лісового і
садово-паркового господарства
доктор с.-г. наук, проф.
Р. Д. Васишин
“ ____ ” _____ 2026 р.

“СХВАЛЕНО”

на засіданні кафедри ботаніки,
дендрології та лісової селекції
Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 2026 р.
Завідувач кафедри
кандидат с.-г. наук, доцент
_____ Ю. М. Марчук

”РОЗГЛЯНУТО ”

Гарант ОП «Н4 Лісове господарство»
кандидат с.-г. наук, доцент
_____ Н.В. Пузріна

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ
З ДЕНДРОЛОГІЇ З ОСНОВАМИ ЛІСОВОЇ СЕЛЕКЦІЇ**

Спеціальність Н Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина
Освітня програма Н4 «Лісове господарство»
ННІ Лісового і садово-паркового господарства
Розробники: доцент кафедри, к.с.-г.н., доцент Марчук О.О.
доцент кафедри, к.с.-г.н., Середюк О.О.
(посада, науковий ступінь, вчене звання)

Київ – 2026 р.

Вступ

Мета практики: закріпити ті знання, які одержали студенти під час практичних занять і теоретичного курсу, ознайомити студентів з багатством дендрофлори України, з різними лісовими формаціями, їх видовим складом і особливостями. Ознайомитись на практиці із селекційними категоріями дерев та методами добору плюсових дерев.

Завдання практики:

- навчитися збирати та оформлювати колекції - систематичний гербарій рослин-індикаторів різних лісорослинних умов;
- вивчити дендрофлору світу;
- вивчити видове різноманіття покритонасінних та голонасінних деревних видів;
- провести інвентаризацію насаджень та оцінка їх стану;
- провести опис культиварів та природних форм деревних рослин на території НУБіП України;
- ознайомитись з карликовими та сильнорослими підщепами та прищепами.
- розглянути явище гетерозису у гібридів I і II покоління;
- ознайомитись з селекцією аборигенних та інтродукованих деревних видів для потреб лісового господарства в Україні.

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК): здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі лісового і мисливського господарства або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів лісівничої науки і характеризується комплексністю та відповідністю природних зональних умов.

загальні компетентності (ЗК):

8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

спеціальні компетентності (СК):

СК 3. Здатність використовувати знання й практичні навички для аналізу біологічних явищ і процесів, біометричної обробки дослідних даних та їх математичного моделювання.

СК 4. Здатність аналізувати стан дерев, лісостанів, особливості їх росту і розвитку на основі вивчення дослідних даних, літературних джерел та нормативно-довідкових матеріалів.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 4. Володіти базовими гуманітарними, природничо-науковими та професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення лісового господарства.

ПРН 5. Розуміти і застосовувати особливості процесів росту і розвитку лісових насаджень, теорії та принципи ведення лісового і мисливського господарства для вирішення завдань професійної діяльності.

ПРН 10. Аналізувати результати досліджень лісівничо-таксаційних показників дерев, деревостанів, їх продуктивності, стану насаджень та довкілля, стану мисливських тварин та їх кормової бази.

Бази практики: територія університетського кампусу і насадження у межах Ботанічного саду Національного університету біоресурсів і природокористування України, територія Національного природного парку «Голосіївський» у межах урочища «Голосіївський ліс», лісові масиви ВП НУБіП України «Боярська лісова дослідна станція».

Організація проведення практики

Навчальна практика на кафедрі починається з проведення інструктажу з техніки безпеки з відповідним записом у журналі з техніки безпеки. Щодня студенти під час дендрологічних екскурсій в природні умови, вивчають: різні типи місць зростання, найголовніші індикатори цих типів та їх пристосованість до умов середовища й індикаційне та народногосподарське значення; рідкісні та зникаючі види місцевої флори і заходи щодо їхньої охорони.

Роботи, які виконуються студентами в процесі літньої навчальної практики, діляться на польові та камеральні. До польових робіт відносяться: збір гербарію, інвентаризація окремих ділянок насаджень на території НУБіП України, вивчення селекційних категорій дерев, методів добору плюсових дерев на прикладі прилеглих територій НПП «Голосіївський». До камеральних робіт відносяться: визначення та оформлення гербарію, складання списку деревних та кущових рослин, захист та здача гербарію, написання та захист звіту.

Зміст практики

Навчальна практика з курсу «Дендрологія» є заключним етапом у вивченні теоретичного курсу, має на меті закріплення знань, отриманих під час лабораторно-практичних занять та лекцій. Вона проводиться у літній період лабораторно-екскурсійним методом.

Тривалість навчальної практики 8 днів (45 годин). Навчальною практикою передбачено: польові роботи (оглядові екскурсії до лісових масивів в околицях м. Київ, збір рослин до гербарію, закладання рослин на сушіння, інвентаризація насаджень), камеральні: (визначення рослин, оформлення гербарію, оформлення матеріалів інвентаризації).

Таблиця 1

Орієнтовний тематичний план

Назва теми	Кількість годин		
	Всього	із них	
		аудиторні	самостійна робота
Тема 1. Вивчення дендрофлори України та дендрофлори лісових округів Євразії	1	1	-

Тема 2. Оформлення гербаріїв (фотогербаріїв). Підготовка презентацій.	1	-	1
Тема 3. Селекція аборигенних та інтродукованих деревних видів в Україні	1	1	-
Тема 4. Явище гетерозису у гібридів I і II покоління. Карликові та сильнорослі підщепи та прищепи	1	1	-
Тема 5. Оформлення звітів.	1	-	1
Всього	5	3	2

Індивідуальні завдання

Проведення камеральних робіт. До камеральних робіт відносяться: визначення та оформлення гербарію, опис основних понять в селекції деревних видів, аналіз карликових та сильнорослих підщеп та прищеп для селекції рослин, захист та здача гербарію.

Методичні рекомендації

Ковалевський С.Б., Марчук Ю.М., Шевчук М.О., Маєвський К.В., Дубчак М.Ю., Марчук О.О., Курдюк О.М., Демченко О.О., Середюк О.О. Дендрологія. Методичні вказівки до вивчення дисципліни та виконання лабораторних завдань студентами денної форми навчання ОС «Бакалавр» ОП «Лісове господарство» спеціальності 205 «Лісове господарство». – К.: ТОВ «ЦП КОМПРИНТ», 2024. – 54 с.

Орієнтовний тематичний план екскурсій (виїзних занять)

Назва теми	База проведення занять	Кількість годин
Тема 1. Вивчення дендрофлори України	Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України	4
Тема 2. Вивчення дендрофлори лісових округів Євразії	Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України	4
Тема 3. Дендрологічна інвентаризація насаджень	Ботанічний сад НУБіП України	4
Тема 4. Селекція аборигенних та інтродукованих деревних видів в Україні	Ботанічний сад НУБіП України	4
Тема 5. Явище гетерозису у гібридів I і II покоління. Карликові та сильнорослі підщепи та прищепи	Ботанічний сад НУБіП України	4

Матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення практики студентів

Секатори, мірні вилки, гербарні папки, гербарні преси, далекомір, фотоапарати.

Вимоги до написання звіту

Звітними матеріалами до заліку з навчальної практики слугують:

1. Щоденник практики.
2. Бланки інвентаризаційних описів.
3. Список рослин зібраного систематичного гербарію деревних рослин.
4. Зібраний і відповідно оформлений на папері формату А4 з відповідними етикетками для кожного зразка гербарій рослин.
5. Знання українських і латинських назв видів рослин і родин, до яких вони належать, а також їхнє господарське та індикаційне значення.

Форми та методи контролю

Залік.

Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Білоус В. І. Лісова селекція : підручник. Умань : УВПП, 2003. 532 с.
2. Яцик Р. М., Гайда Ю. І., Случик В. М. Основи генетики й селекції лісових рослин : навч. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2012. 288 с.
3. Яцик Р. М., Гайда Ю. І., Гудима В. М. Основи інтродукції та адаптації деревно-кущових видів рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 175 с.
4. Маєвський К. В., Білоус С. Ю., Дубчак М. Ю. Лісова селекція : методичні вказівки до виконання лабораторно-практичних робіт для студентів спеціальності 205 «Лісове господарство». Київ : Компрінт, 2021. 75 с.
5. Бондаренко В. Д., Гузь М. М. Лісова дендрологія : навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2016. 268 с.
6. Коваль І. М., Шевчук В. В. Інтродукція деревних рослин у лісовому господарстві України : навч. посіб. Львів : Новий Світ–2000, 2021. 240 с.
7. Ковалевський С. Б., Марчук Ю. М., Шевчук М. О., Маєвський К. В., Дубчак М. Ю., Марчук О. О., Курдюк О. М., Демченко О. О., Середюк О. О. Дендрологія : методичні вказівки до вивчення дисципліни та виконання лабораторних завдань студентами денної форми навчання ОС «Бакалавр» ОП «Лісове господарство» спеціальності 205 «Лісове господарство». Київ : ТОВ «ЦП КОМПРИНТ», 2024. 54 с.
8. Кузнецов С. І., Кушнір А. І., Левон Ф. М., Пушкар В. В., Суханова О. А., Кузнецова М. С., Гончаренко Б. В. Асортимент дерев, кущів та ліан для

ландшафтного будівництва України. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2020. 321 с.

9. Фучило Я. Д., Сбитна М. В., Лось С. А. Дендрофлора України та перспективи її використання у лісовому господарстві : монографія. Київ : Компрінт, 2020. 288 с.

10. Шлапак В. П., Мороз К. В., Поліщук І. К. Дендрофлора України: сучасний стан та використання. Умань : Видавець «Сочінський», 2023. 340 с.

11. Кохно М. А., Гордієнко В. І., Захаренко Г. С. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева й кущі. Голонасінні : довідник / за ред. М. А. Кохна, С. І. Кузнецова. Київ : Вища школа, 2001. 207 с.

12. Кохно М. А., Пархоменко Л. І., Зарубенко А. У. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Ч. 1 : довідник / за ред. М. А. Кохна. Київ : Фітосоціоцентр, 2002. 448 с.

13. Кохно М. А., Трофименко Н. М., Пархоменко Л. І. та ін. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Ч. 2 : довідник / за ред. М. А. Кохна, Н. М. Трофименко. Київ : Фітосоціоцентр, 2005. 716 с.

Допоміжні

1. Закон України «Про насіння і садивний матеріал» : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 411-IV.

2. Лось С. А., Терещенко Л. І., Устименко П. М. та ін. Стан лісових генетичних ресурсів в Україні : монографія. Харків : Планета Принт, 2014. 138 с.

3. Лось С. А. Рекомендації з питань лісового насінництва. Харків, 2008. 33 с.

4. Геник Я. В., Дуда О. І. Біоекологічні основи формування лісових насаджень. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 296 с.

5. Фучило Я. Д., Лось С. А. Деревні інтродуценти в лісових культурах України. Київ : Компрінт, 2022. 214 с.

6. Фучило Я. Д., Сбитна М. В. Асортимент деревних порід для лісових культур України : практичний посібник. Київ : Компрінт, 2024. 198 с.

7. Dirr M. A. *Dirr's Encyclopedia of Trees and Shrubs*. Portland : Timber Press, 2016. 952 p.

8. Gilman E. F., Watson D. G., Klein R. W. *Trees for Urban and Suburban Landscapes*. Gainesville : IFAS Extension, 2020. 480 p.

9. Harris R. W., Clark J. R., Matheny N. P. *Arboriculture: Integrated Management of Landscape Trees, Shrubs, and Vines*. 5th ed. Upper Saddle River : Prentice Hall, 2018. 640 p.

10. Lloyd A. D. *Forest Genetics and Tree Breeding*. Oryson Press, 2023. 306 p.

11. Kumar S., Fladung M. (Eds.). *Molecular Genetics and Breeding of Forest Trees*. Boca Raton : CRC Press, 2004. 520 p.

12. Mátyás C. (Ed.). *Forest Genetics and Sustainability*. Dordrecht : Springer, 1999. 380 p.
13. Ide Y. (Ed.). *Genetics and Improvement of Forest Trees*. Basel : MDPI Books, 2021. 328 p.
14. Mullin T., Lee S. J. (Eds.). *Best Practice for Tree Breeding in Europe*. Uppsala : Skogforsk, 2013. 96 p.
15. Surendran C., Sehgal R. N., Parmathma M. *Forest Tree Breeding*. New Delhi : Indian Council of Agricultural Research, 2003. 247 p.
16. *Forest Trees*. Berlin : Springer, 2008. 600 p.
17. *Tree Breeding and Genetics in New Zealand*. Cham : Springer, 2019. 350 p.
18. World Flora Online : вебсайт. URL: <https://www.worldfloraonline.org> (дата звернення: 22.06.2026).
19. Plants of the World Online : вебсайт. URL: <https://powo.science.kew.org> (дата звернення: 22.06.2026).
20. Global Biodiversity Information Facility (GBIF) : вебсайт. URL: <https://www.gbif.org> (дата звернення: 22.06.2026).
21. International Dendrology Society : вебсайт. URL: <https://www.dendrology.org> (дата звернення: 22.06.2026)